
ІННОВАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У СФЕРІ ПІДГОТОВКИ ТА ПЕРЕПІДГОТОВКИ КАДРІВ З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ФОРМУВАННЯ ПЕРЦЕПТИВНИХ ВМІНЬ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Анастасія Козак, Інна Толкунова

Аннотация. Подчеркнута актуальность для современной подготовки специалистов проблемы формирования педагогического мастерства и личности педагога. Выделены важнейшие компоненты квалификационной характеристики педагога – педагогические умения, навыки и способности. Выявлено, что межличностное восприятие или познание людьми друг друга, наблюдения изменений личности ученика, понимание состояния другого человека, оказание эмоциональной поддержки является необходимой составляющей в педагогической деятельности.

Ключевые слова: перцептивные умения, физическая культура, будущий учитель, профессионально-педагогическая деятельность.

Abstract. The topicality of the issue of formation of pedagogical skills and teacher personality has been accentuated. The most important components of teacher qualification characteristics – pedagogical skills and abilities – have been outlined. It has been revealed that interpersonal perception, observations of pupil personality changes, understanding the state of other person, emotional support are an important constituent of pedagogical activity.

Keywords: perceptual skills, physical culture, future teacher, professional and educational activities.

Постановка проблеми. Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення змісту професійного розвитку особистості майбутнього вчителя фізичної культури необхідне для розробки спеціальних педагогічних та акмеологічних технологій управління професійнозначущим саморозвитком. Особистий результат професійного розвитку майбутнього вчителя фізичної культури, поза сумнівом, ширше за форми професійного досвіду та професійного становлення на етапах професійного зростання, де виділяються знання, уміння, навички тощо.

Нинішній викладач має володіти високою загальною й педагогічною культурою, бути довершеним професіоналом. Професіоналізм людини в будь-якій царині багато в чому залежить від рівня сформованості майстерності. Цей чинник особливо значущий у педагогічній діяльності. К. Д. Ушинський писав: «Усяка практична діяльність, що прагне задовольнити вищі моральні і взагалі духовні потреби людини, тобто ті потреби, які нале-

жать виключно людині і становлять виключні риси її природи, це вже мистецтво». У цьому розумінні педагогіка буде, звичайно, першим, вищим з мистецтв, бо вона прагне задовольнити найбільшу з потреб людини й людства – їхнє прагнення до вдосконалення у самій людській природі: не до вираження довершеності на полотні або в мармурі, а до вдосконалення самої природи людини – її душі й тіла; а вічно передуючий ідеал цього мистецтва є довершена людина» [6].

Підготовка сучасного кваліфікованого учителя з фізичної культури детермінована необхідністю рішення багатьох важливих завдань. Від рівня підготовки спортивного педагога значною мірою залежить впровадження здорового способу життя в повсякденну життєдіяльність широких верств населення і особливо дітей. Для професійного виконання своєї діяльності спортивному педагогу потрібний певний обсяг знань, умінь і навичок при позитивному ставленні до обраної професії [4].

Готовність до педагогічної діяльності визначається цілим рядом педагогічних умінь. Процес професійно-педагогічної підготовки студентів повинен забезпечити високий рівень їх підготовленості саме до практичної діяльності, до педагогічної праці, в основі якого лежать не лише теоретичні знання, але і практичні уміння здійснювати предметні професійно-педагогічні дії [1].

Так, М. Д. Левітов визначав такі основні педагогічні здібності, як здібність до передачі знань у цікавій формі, здібність до розуміння учнів, яка спирається на спостережливість; самостійний і творчий склад мислення; кмітливість чи швидка та точна орієнтація. Організаційні здібності необхідні як для забезпечення роботи самого вчителя, так і для створення гарного учнівського колективу.

Подальший розвиток зробив Є. В. Гогунов, який деталізував зміст вищезазначених здібностей. З урахуванням цього, ми об'єднали їх у такі групи:

1. Здібність доступно подавати учням навчальний матеріал та пов'язувати його з життям – це група дидактичних здібностей, чи загальних здібностей до передачі знань у скороченій та цікавій формі.

2. Розуміння вчителем учня, інтерес до дітей, творчість у роботі, спостережливість за дітьми – група пов'язана з рефлексивно-гностичними здібностями людини.

3. Вольовий вплив на дітей, педагогічна вимогливість, педагогічний такт, здібність до організації дитячого колективу – це інтерактивно-комунікативні здібності.

4. Здібності, які характеризують змістовність, яскравість, образність та впевненість мовлення вчителя [2].

Мета дослідження – на основі аналізу літературних джерел дослідити і проаналізувати рівень та значущість розвитку перцептивних вмінь у майбутнього учителя з фізичної культури

Методи та організація дослідження: аналіз спеціальної, науково-методичної літератури, систематизація, узагальнення.

Результати дослідження та їх обговорення. Педагогічні уміння – засвоєний спосіб виконання дій, що забезпечує ефективне здійснення педагогічного процесу у звичних і змінних умовах. Формування вмінь – складова частина системи професійної підготовки. Сутність педагогічних умінь підкреслює провідну роль теоретичних знань у формуванні професійного мислення майбутніх педагогів з фізичної культури, єдність теоретичної і практичної підготовки, багаторівневий характер педагогічних умінь (від репродуктивного до творчого) і можливість їх вдосконалення шляхом автоматизації окремих дій [3].

Важливим компонентом професійно-педагогічної діяльності майбутнього учителя фізичної куль-

тури є стан його професійних умінь. Особливої уваги потребує формування перцептивних умінь, за допомогою яких визначають зміни особистості учня, розуміння його стану та надання йому безпосередньої емоційної підтримки [8].

Перцептивні здібності – здібності проникати у внутрішній світ учня, вихованця, психологічна спостережливість, яка пов'язана з глибоким розумінням особистості учня, його тимчасових психічних станів. Здібний вчитель, вихователь за незначними ознаками, невеликим зовнішнім проявом бачить ледь помітні зміни у внутрішньому стані учня.

Під *перцептивними вміннями* у науково-методичній літературі розуміється адекватне відображення психоемоційного стану іншої людини по невербальному спілкуванню, що забезпечує взаєморозуміння у спільній діяльності.

Під *перцептивною стороною спілкування* розуміється уміння проникати у внутрішній світ інших людей, уловлювати їх психічний стан, виявляти справжнє ставлення до оточуючих людей і роботи, а також уміння впливати на людей з урахуванням їх емоційного стану. Ефективність здійснення даного процесу, на думку фахівців, обумовлена певними знаннями та вміннями: вербальними (навички адекватного сприйняття та оперування знаннями) і невербальними (навички адекватного сприйняття жестів, міміки, пантоміміки).

Інформація між людьми приймається і передається по двох каналах – вербальному й невербальному. Однак людина, як правило, слабо контролює свої пози, жести, вираз обличчя, тон голос, тому що увага його зосереджена на тому, що і як краще сказати, щоб бути правильно зрозумілим і досягти своєї мети. Тому невербальні прояви іноді більше відкривають справжні думки і почуття, ніж слова [7].

Перцептивні вміння, проявляючись на початковому етапі спілкування, зводяться до найбільш загального вміння розуміти інших (учнів, вчителів, батьків). А для цього необхідне знання ціннісних орієнтацій іншої людини, які знаходять вираження в ідеалах, потребах й інтересах учнів. Крім того, необхідно знати наявні в учня уявлення про себе, що він приписує собі, проти чого заперечує.

Сукупність перцептивних умінь представляється як наступний взаємопов'язаний ряд сприймати і адекватно інтерпретувати інформацію про сигнали від партнера по спілкуванню, одержуваних у ході спільної діяльності; глибоко проникати в особистісну суть інших людей, встановлювати індивідуальну своєрідність людини на основі швидкої оцінки зовнішніх характеристик людини і манер поведінки, визначати внутрішній світ, спрямованість і можливі майбутні дії людини, визначати, до якого типу особистості та темпераменту нале-

жить учень, за незначними ознаками вловлювати характер переживань стану людини, його причетність чи непричетність до тих чи інших подій, знаходити в діях і інших проявах людини ознаки, які відрізняють його від інших і самого себе в подібних обставинах. Дані про учнів, отримані в результаті «включення» перцептивних умінь, становлять необхідну передумову успішності педагогічного спілкування на всіх етапах педагогічного процесу [5].

На особливе місце перцептивних здібностей у процесі педагогічної діяльності звертали увагу В. А. Барабаншиков (2006), Н. В. Кузьміна (1990), Г. В. Ложкін (2004), В. А. Лабунська (1986), Т. В. Петровська (2005) та ін.

Проведені ними дослідження показують, що адекватність сприйняття і розуміння психологічного стану студента, учня, багато в чому визначають успіх педагогічної діяльності і є умовою розвитку педагогічних здібностей.

На сучасному етапі розвитку суспільства сформувався соціальний запит на педагога нового типу, який спирається на гуманістичні цінності, що передбачає його вміння створити в класі атмосферу взаєморозуміння, співпраці, посилення його уваги до особистості суб'єктів освітнього процесу, до проблеми «олюднення» відносин із ними в педагогічному спілкуванні, заснованому на прагненні до розуміння та прийняття їхньої особистісної своєрідності як цінності. У зв'язку із цим виникли нові професійні вимоги до педагога, оскільки саме він є центральною фігурою в організації навчально-виховних відносин, які сприяють або перешкоджають гарному самопочуттю, успішному навчанню й розвитку дітей у школі.

Створення відносин взаєморозуміння великою мірою визначається сформованістю соціально-перцептивних умінь учителя, адже будь-яке спілкування починається зі сприйняття та оцінювання партнера по спілкуванню. Здатність педагога не просто обмінюватися інформацією у взаємодії з учнем, а й доброзичливо сприймати й правильно його оцінювати, усвідомлювати свій і відчувати його стан, правильно розуміти й прогнозувати його поведінку стають невід'ємною складовою професійної компетентності сучасного педагога. Таким чином, соціально-перцептивні вміння вчителя є однією з найважливіших складових його професійної компетентності, оскільки вони забезпечують

взаєморозуміння та створення гуманних відносин з учнями.

Як визначав С. Л. Рубінштейн: «Процес розвитку здібностей людини є процес розвитку людини. Засвоєння людиною певних знань та способів дій мають своєю передумовою, своєю внутрішньою умовою певний рівень розумового розвитку – розвитку розумових здібностей».

Аналіз сучасної педагогічної практики засвідчує наявність суперечностей між високим рівнем професійних знань, умінь, навичок учителів і неспроможністю передати їх учням, невмінням залучати дітей до творчої діяльності, створювати доброзичливу атмосферу, встановлювати з ними психологічний і педагогічний контакт, керувати власним емоційним станом [6].

Майбутній учитель з фізичної культури повинен володіти перцептивними вміннями, що забезпечують швидкість і точність сприйняття різних ситуацій, і розуміння психоемоційних станів іншої людини за їхніми невербальними проявами. У процесі професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичної культури приділяється недостатньо уваги формуванню перцептивних умінь або воно здійснюється без урахування специфіки діяльності педагога з фізичної культури.

Науковою проблемою є недостатність знань про шляхи, умови, засоби й методи формування перцептивних умінь у студентів, повною мірою відповідають специфіці професійної діяльності фахівця з фізичної культури.

Висновки. Таким чином, визначилося протиріччя між необхідністю формування перцептивних умінь у майбутніх педагогів та відсутністю науково обґрунтованих методик, їх формування у процесі педагогічної підготовки з урахуванням особливостей їхньої майбутньої професійної діяльності.

Формування перцептивних умінь є актуальною і комплексною проблемою, яка включає в себе недостатній рівень знань про шляхи, умови, засоби й методи формування перцептивних умінь у студентів. У зв'язку з цим теоретичне і практичне озброєння фахівців методикою формування перцептивних умінь, цілісним уявленням про чинники і засоби покращення їхньої роботи майбутніх учителів з фізичної культури, а також недостатня кількість спеціальних педагогічних досліджень з даної проблеми визначило тему дослідження.

Література

1. *Выготский Л. С.* Собрание сочинений: в 6 т. Проблемы развития психики / Л. С. Выготский. – М.: Педагогика, 1983. – Т. 3. – 366 с.
2. *Гогонов Е. Н.* Психология физического воспитания и спорта : учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / Е. Н. Гогонов, Б. И. Мартынов. – 2-е изд., дораб. – М.: Академия, 2004. – 224 с.
3. *Гончар О. В.* Педагогічна взаємодія як педагогічне місцецтво : наук. монографія / О. В. Гончар; за ред. С. С. Єрмаков. – Х.: ХДАДМ, 2009. – № 1. – С. 47–50.

4. Деркач А. А. Педагогическое мастерство тренера / А. А. Деркач, А. А. Исаев. – М.: Физкультура и спорт, 1981. – 375 с.
5. Дмитриев С. В. Школа восприятия, конструктивного мышления и продуктивного действия спортсмена в методике психолого-педагогического обучения / С. В. Дмитриев, Е. В. Быстрицкая, С. Д. Неверкович // Теория и практика физ. культуры. – 2013. – № 5. – С. 96–102.
6. Дубровина И. В. Психология : учеб. [для студ. пед. учеб. заведений] / И. В. Дубровина, Е. Е. Данилова, А. М. Прихожан. – М.: Академия, 2004. – 464 с.
7. Изард К. Психология эмоций / К. Изард. – СПб.: Питер, 2008. – 154 с.
8. Петровская А. А. Компетентность в общении / А. А. Петровская – М.: Педагогика, 1998. – 263 с.

References

1. Vygotsky L. S. Collected edition: in 6 v. Problems of psychics development / L. S. Vygotsky. – Moscow: Pedagogika, 1983. – V. 3. – 366 p.
2. Gogunov E. N. Psychology of physical education and sport: teaching guide for students of pedagogical institutions/ E. N. Gogunov, B. I. Martyanov.– 2-nd edition. – Moscow: Akademia, 2004. – 224 p.
3. Honchar O. V. Pedagogical interaction as an art: scientific monograph / O. V. Honchar; edited by S. S. Iermakov. – Kharkiv: 2009. – № 1. – P. 47–50.
4. Derkach A. A. Pedagogical skill of coach / A. A. Derkach, A. A. Isayev. – Moscow: izkultura I sport, 1981. – 375 p.
5. Dmitriyev S. V. School of perception, constructive thinking and productive action of athlete in the methods of psychologo-pedagogical education / S. V. Dmitriyev, E. V. Bystritskaya, S. D. Neverkovich // Teoriya I praktika fiz. kultury. – 2013. – № 5. – P. 96–102.
6. Dubrovina I. V. Psychology : textbook [for students of pedagogical institutions] / I. V. Dubrovinaa, E. E. Danilova, A. M. Prikhozhan. – Moscow Akademia, 2004. – 464 p.
7. Izard K. Psychology of emotions / K. Izard. – Saint Petersburg: Piter, 2008. – 154 p.
8. Petrovskaya A. A. Competence in communication / A. A. Petrovskaya – Moscow: Pedagogika, 1998. – 263 p.